

ФЕСТИВАЛЬ «ПЕРША УКРАЇНСЬКА ТЕАТРАЛЬНА ВЕСНА» (Передумови створення та роль фестивалю у розвитку театрального мистецтва України ХХ століття)

У статті йдеться про заснування театрального фестивалю «Перша українська театральна весна» та його організаційні аспекти. Розглянуто причини виникнення фестивального руху та історію цього фестивалю від початку його становлення.

Ключові слова: фестиваль, театр, вистава, актор, режисура, «Перша українська театральна весна».

В статье речь идет о создании театрального фестиваля «Первая украинская театральная весна» и его организационных аспектах. Рассмотрены причины возникновения фестивального движения и историю этого фестиваля от начала его становления.

Ключевые слова: фестиваль, театр, спектакль, актер, режиссер, «Первая украинская театральная весна».

The article deals with establishing the theater festival «First ukrainian theatre spring» and its organizational aspects. We consider the causes of the festival movement and the history of the festival from the beginning of its formation.

Keywords: festival, theater, performance, actor direction, «First ukrainian theatre spring».

Фестиваль «Перша українська театральна весна», що вперше проводився 1958 року, став першим професійним театральним фестивалем на українських теренах. Першим кроком у культурному житті країни, за яким ішла ціла низка подібних заходів. Були закладені важливі основи театрального поступу та взаємообміну театральних осередків зі всієї території України. На жаль, і допіру цей важливий захід не отримав повного висвітлення в наукових дослідженнях, що й покликана деякою мірою виправити ця праця.

Починаючи з 1991 р., за весь період незалежності нашої країни, з'являлися лише поодинокі публікації стосовно цього фестивалю. Зокрема, Людмила Ванюга у своїй статті «Лицар галицької сцени (до 100-річчя від дня народження заслуженого артиста УРСР Богдана Антківа)»¹ подає лише загальні відомості про цей фестиваль, акцентуючи свою увагу на діяльності Тернопільського академічного драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка.¹ Стаття в періодичному виданні «Театральна декада» (січневий номер 1958 року) де подана інфор-

мація про цей захід, також не дає нам повного уявлення про цей фестиваль.

Після приєднання західноукраїнських областей до СРСР (1939 р.), у Волинській, Дрогобицькій, Тернопільській, Львівській, Рівненській та Станіславській області, театральне мистецтво поволі ставало більш професійним, але й водночас певною мірою заангажованим. До березня 1941 р. до сфери впливу радянської держави увійшли ще дві області – Ізмаїльська (до 1941 р. – Аккерманська) та Чернівецька. По всіх цих регіонах було створено сімнадцять театрів². Таким чином, театральне мистецтво опинилося під чітким контролем тодішньої влади. Радянська пропагандистська ідеологія мала потужний спектр впливу на населення. Не оминув він, природно, і театри. В цей час на потреби театрів почало виділятися додаткове фінансування, що стало стимулом для стрімкого розвитку театрального мистецтва. Станом на 1 січня 1946 р. в Україні діяло 104 театри. З них – 74 драматичних, 27 стаціонарних, та 47 пересувних, які здебільшого курсували по селах та колгоспах. Кожне обласне місто України

мало свій обласний драматичний театр, кожна область при цьому має свої пересувні театри – від одного до чотирьох³. Тоді ж почали організовуватися театральні фестивалі. У поціновувачів театрального мистецтва з'явилися нові можливості відстежувати театральний репертуар різних регіонів України.

«В ювілейному 1957 році значно пожвавилось життя театральних колективів України. До постановки було прийнято близько 40 нових радянських п'єс, з них 25 – молодих драматургів. У конкурсі на кращу п'єсу, оголошеному Міністерством культури УРСР, взяли участь понад 200 чоловік. З усіх представлених на конкурсі творів, було відібрано 81 п'єсу для подальшої роботи разом з їхніми авторами»⁴.

Наведені факти яскраво свідчать про те, що в драматургію приходить нове, молоде поповнення. Але театральному репертуарові 1957 року, який є основою роботи творчих колективів, цього було недостатньо. Він вимагає значно більшої кількості драматичного матеріалу. Приділялося мало уваги українській класиці. Поповнення репертуару в попередньому році відбувалося переважно за рахунок історико-революційних п'єс. Драматичних же творів, написаних у нашій країні на той час було дуже мало.

Для того, щоб оцінити стан репертуару на період 1957 року, обміркувати шляхи його поліпшення в майбутньому 1958 році, в Спілці письменників УРСР зібралися українські драматурги, театральні критики, керівні працівники театрів разом із представниками Міністерства культури УРСР. Ці питання лягли в основу доповіді першого заступника міністра культури УРСР Л. Куропатенка, який відзначив: «Якщо нині не можна особливо скаржитися на малу кількість написаних п'єс, то питання якості драматургічного матеріалу з усією серйозністю стоять на порядку денному. Адже у нас недостатньо ще є творів художньо досконалих та ідейно довершених. І тут перед глядачем у великому боргу провідні українські драматурги. Часто театральні вистави стандартизуються, що зовсім не задовольняє нашого вимогливого глядача. На жаль, надто рідко вдається спостерігати шукання нової цікавої форми в театрах, та в драматургії»⁵.

Протягом 1957 року також мало уваги приділяється створенню репертуару для пересувних театрів і самодіяльних колективів, хоча вони відігравали значну роль у театральному мистецтві України. Драматурги недостатньо працювали над творами для таких театрів, не враховуючи особли-

вості їх роботи (невелика кількість дійових осіб, нескладність постановки та сценічного оформлення).

Напрями тодішньої української драматургії окреслював К. Лемешко⁶. Він зауважував, що п'єса повинна створюватися в тісній співдружності драматурга з режисером та всім театральним колективом. На його думку, потрібна справжня близькість драматурга з театром. Для цього слід створювати експериментальні спектаклі та постійно шукати нові засоби виразності. Такі ж думки висловлювали Й. Кисельов, Є. Старинкевич, М. Талалаєвський.

У 1957 році ще залишалася велика кількість театрів, котрі не встановили контактів з авторами та ставили переважно апробовані на сцені п'єси, які схвалювало на зборах та пленумах партійне керівництво. До того ж не завжди вистави були високої якості. «Сталінський обласний російський театр імені Пушкіна, який працює в Єнакієві, у 1956 році не показав жодної вистави про життя шахтарів, металургів, технічну інтелігенцію. Замість цього до репертуару потрапили такі малозначимі п'єси, як «Заплутаний вузол» М. Маклярського і Л. Шейніна, «Суцільні неприємності» Ю. Бахнова та застаріла мелодрама Я. Гордіна «За океаном»⁷.

Вважалося, що недостатньо насиченими були репертуари тих театрів, які не виявляли бажання співпрацювати з драматургами. До переліку таких театрів потрапили «Дніпропетровський театр імені Горького, Кіровоградський імені Кірова, Миколаївський імені Чкалова, Одеський імені Жовтневої революції, Ізмаїльський імені Шевченка, Луганський Російський та Рівненський театри»⁸.

На противагу цьому слід відзначити спільну творчість театрів опери та балету з композиторами й письменниками. Широко відкрив свої двері для авторів Київський академічний театр ім. Т. Г. Шевченка. Після успішного втілення на його сцені творів А. Свечнікова і Г. Жуковського тут поставлено першу оперу Г. Майбороди «Милана» (лібрето Агати Туринської). Також схвальну оцінку критиків отримали А. Малишко та Ю. Костюк, які написали для цього театру лібрето до опери «Тарас Шевченко» (композитор Г. Майборода).

Надання права театрам самостійно вирішувати долю нових творів сприяло збагаченню репертуару, відкрило дорогу драматургам до театральних колективів. Саме це дало можливість Вінницькому українському музично-драматично-

му театрові ім. Садовського, за рахунок плідної співпраці театру з драматургом М. Зарудним, показати ще дві вистави за п'єсами цього автора – «Ніч і полум'я» та «Веселка».

По шляху тісної творчої співдружності та співпраці з драматургом йдуть у створенні нових п'єс інші мистецькі колективи. Київський драматичний театр імені Лесі Українки звернувся до Л. Дмитерка з пропозицією написати нову п'єсу на сучасну тему. Позитивний досвід роботи з авторами мав Київський театр юного глядача. В творчій співдружності його колективу з поетом П. Вороньком вийшла вистава «Казка про Чугайстра», що отримала визнання глядачів. Схвальну оцінку критиків отримала п'єса «Пастушка». Ця вистава дебютувала після співпраці з Є. Кравченком.

Також Київський театр юного глядача працював разом з письменником Ю. Збанацьким над інсценізацією його повісті «Таємниця Соколиного бору».

Важливим завданням було залучення до спільної роботи нової генерації драматургів з театрами. Велика роль відводилася досвідченим письменникам та працівникам Міністерства культури. Вони мали бути особливо уважними з матеріалами, що потрапляли до них. Щоб не трапилися прикрі факти, на зразок тих, про які розповідали Л. Дмитерко та Й. Кисельов⁹.

Серед творів, надісланих на конкурс, Л. Дмитерко і Й. Кисельов зовсім випадково потрапили на п'єсу «Безсмертні» М. Печеніжського з Харківської області. Вона пройшла повз увагу працівників Міністерства культури і навіть не була передана на розгляд журі.

На той час п'єса була написана досить вдало та зрозуміло для глядачів. На засіданні редколегії одностайно було вирішено, що вона має право на сценічне життя. Дуже важливо, що в подібних випадках долю творів початківців вирішували люди кваліфіковані, професійно грамотні й ті, що мали професійний досвід у розвитку української радянської драматургії. К. Лемешко⁹ відзначав: «Незаперечно користь для розвитку української радянської драматургії та поліпшення репертуарних справ можуть дати семінари молодих драматургів. Міністерство культури УРСР разом із Спілкою письменників намічає проведення таких семінарів вже в нинішньому році. <...> Одним із дійових засобів виявлення нових творчих сил у драматургії є організація конкурсів на кращу п'єсу. Театральні конкурси на кращу п'єсу року чи кращу п'єсу сезону стали проводитися досить часто»¹⁰.

Саме життя в 1957 році висуває на порядок денний питання організації в столиці Радянської України нових драматичних театрів, що дає ширші можливості для творчого змагання митців у шуканні нових форм сценічного мистецтва. Необхідність якнайшвидшого створення їх наголошували В. Минко, Л. Дмитерко, М. Ятко.

За таких умов в 1958 році й було засновано перший професійний театральний фестиваль, що став першим кроком у низці аналогічних заходів, котрі відбулися в наступні десятиліття.

Знакова подія широко анонсувалася. Міністр культури УРСР Р. В. Бабійчук зазначив: «Театри покажуть кращі прем'єри сезону 1957–1958 року. Заключний тур “Театральної весни” проходитиме в травні у Києві. Кияни матимуть змогу побачити тоді спектаклі семи найкращих театрів Української РСР. Заклади культури розгорнули діяльну підготовку до 40-річчя Комуністичної партії України, яке відзначатиметься в липні 1958 року. Творчі колективи театрів і музичних установ готують нові ювілейні вистави і концерти»¹¹.

У організації цього фестивалю велика роль відводилася українській драматургії на прикладі п'єс «Веселка» М. Зарудного, «Далі неозорі» М. Вірти, творів Лесі Українки, М. Кропивницького.

«Перша українська театральна весна» була організована та проведена Міністерством культури УРСР разом з Українським театральним товариством з метою активізації роботи творчих колективів республіки зі створення нового сучасного репертуару і покращення культурного обслуговування трудящих¹². У фестивалі такого рівня брали участь найкращі театральні колективи України того часу. Увазі глядачів пропонувалось п'ятдесят творів, з них: сучасних авторів – 14 українською мовою та 20 російською; 8 – з української класики та 4 з російської; 3 – зарубіжних авторів, та ще один класичний китайський твір. Широко були представлені театри з Західної України. Хоча участь у фестивалі взяли колективи майже з усіх регіонів України, найбільше представлені були Львів, Вінниця, Чернівці, Кам'янець-Подільський, Тернопіль¹³.

Таким чином, окрім культурно-світоглядної функції, фестиваль «Перша українська театральна весна» був кроком до співпраці та налагодження дружніх зв'язків між професійними колективами. Значна кількість вистав акцентувала увагу на трудівниках народного господарства. Наприклад – «Донбас» за романом Б. Горбатова, «Іменем революції» – М. Шатрова. У підготовці до фестивалю, під час написання вистави, автори тісно співпра-

цювали з театральними колективами. Після плідної роботи драматурга з театром виходили п'єси, які потім дебютували на фестивалі. З чотирнадцяти українських творів сучасників, котрі брали участь у фестивалі, вісім було створено за рахунок спільного творчого процесу автора з театральним колективом¹⁴.

Фестиваль розпочався спектаклем «Вічне джерело» у постановці Кримського драматичного театру ім. Горького. Вінницький український музично-драматичний театр ім. Садовського показав п'єсу місцевого драматурга М. Зарудного «Веселка». П'єсу своїх земляків М. Акименка та М. Андрієвич «Я вірю» підготував для постанови Чернівецький український драматичний театр ім. Кобилянської. Роботу Ф. Вольного «Суворова повість» продемонстрував Луганський драматичний театр ім. Островського. Сталінський державний російський театр опери та балету поставив балетний спектакль «Чорне золото» В. Гомоляки¹⁵.

Театральний фестиваль «Перша українська театральна весна», підсумував творчі досягнення близько вісімдесяти драматичних та музичних театрів республіки за період 1957–1958 років. Міжобласні комісії попередньо переглянули десятки вистав, аби допустити до конкурсу лише найкращі. Після проведення фестивалю Почесною грамотою Міністерства культури УРСР були нагороджені театри, які разом з драматургами створили низку першорядних вистав. Це роботи Волинського обласного українського драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка («Ім'ям революції», м. Луцьк), Львівського театру юного глядача ім. М. Горького («Крилата молодість»), Вінницького українського музично-драматичного театру ім. Садовського («Веселка»), Хмельницького обласного музично-драматичного театру ім. Петровського («Чому посміхалися зорі»), Ізмаїльського пересувного російського драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка («Старик») тощо.

Як найкращі вистави були відзначені «Княжна Вікторія» Я. Мамонтова, здійснена Ніжинським пересувним театром, та робота Кримського драматичного театру ім. Горького, який продемонстрував на сцені театру імені Івана Франка п'єсу Д. Зоріна «Вічне джерело»¹⁶.

Завдяки цьому театральному фестивалю глядачі мали змогу споглядати вистави з усіх регіонів України. Позитивно відгукнулися критики щодо Київського театру музичної комедії: «Вступивши у заключний тур першої Української театральної весни, Київський державний театр

музичної комедії показав свої кращі вистави. Крім обраної для показу в заключному турі вистави «Поцілунок Чаніти», кияни побачили нові твори – «Весна співає» (музика Д. Кабалевського, лібрето Ц. Солодаря, постановка В. Харченка), «За вітриною ательє» (музика С. Заславського, лібрето І. Петрової, постановка М. Рудіна)»¹⁷.

У дні театральної весни театри виступали з творчими звітами перед робітниками Києва районними та сільськими колективами області. З успіхом пройшли вистави в клубі імені М. Фрунзе, в палацах культури Броварського, Дарницького, Бориспільського районів. У дні «Театральної весни» до Києва завітала делегація відомих діячів оперети з Німецької Демократичної Республіки.

Зваживши на ряд справедливих критичних зауважень на свою адресу, Київський державний театр музичної комедії вжив рішучих заходів щодо поліпшення якості вистав, поповнення творчого складу новими силами. Щоб гідно виступити на фестивалі, колектив цього театру підготував нову виставу «Тиха українська ніч». Цей твір, пройнятий народним гумором, висвітлював тему моральної краси радянських людей, тісного зв'язку мистецтва з життям.

Дія музичної комедії (лібрето Є. Купченка, музика С. Жданова) відбувається на Україні в тодішні дні. Ставив п'єсу Є. Купченко, диригував П. Поляков, балетмейстером виступив Б. Таїров, художнє оформлення – Й. Юцевича¹⁷.

Драматургічно чітка і напружена комедійна інтрига п'єси побудована на життєвих ситуаціях, правдиво окреслені характери сучасників, вдало підібрана мелодійна музика давали всі підстави сподіватися, що новий твір прикрасить репертуар театру. Ряд акторів, яких глядач звик бачити в одноманітних «амплуа», в цій виставі розкрили нові риси свого таланту, що було до вподоби глядачам.

Отже, в «Першій українській театральній весні» взяли участь сімдесят сім театрів України. Попри провладну комуністичну лінію, що її вимушені були дотримуватися в ті роки режисери, фестиваль виступив не лише як один із методів пропагування тогочасної ідеології, а й як засіб для збагачення репертуару, виявлення переваг та недоліків, вироблення нових шляхів культурного поступу у театральному мистецтві України. В фестивалі було закладено великий потенціал, який не згасав ще довгі роки. Завдяки своїй видовищній природі, цей захід дав можливість глядачам споглядати вистави не лише як культурне надбання нашого народу, а й як засіб виховання та духовного збагачення.

¹ Ванюга Л. Лицар галицької сцени / Людмила Ванюга // Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2015. – С. 47–57.

² Державний архів м. Києва. 792С(С2) Т–29 // Театральна декада. – 1939. – № 33. – 1–10 грудня.

³ Державний архів м. Києва. 792С(С2) Т–29 // Театральна декада. – 1958. – № 2. – 11–20 січня.

⁴ Лемешко К. За розквіт української драматургії / К. Лемешко // Київська правда. – 1958. – № 89 (9775). – 29 квітня. – С. 3.

⁵ Там само. – С. 3.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Наші інтерв'ю. Театральний і концертний Київ // Вечірній Київ. – 1958. – № 86 (2613). – 11 квітня. – С. 4.

¹² Постановление Коллегии Министерства Культуры УССР об итогах Первой Украинской Театральной весны от 1 июля 1958 года. Документ № 139 / Тернопільський обласний архів. – Тернопіль, 1958.

¹³ Там само.

¹⁴ Українська театральна весна // Вечірній Київ. – 1958. – № 110 (2137). – 12 травня. – С. 1.

¹⁵ Смоктей З. У дні театральної весни / З. Смоктей // Вечірній Київ. – 1958. – № 115(2142). – 17 травня. – С. 3.

¹⁶ Там само. – С. 3.

¹⁷ Українська театральна весна // Говорить Київ. – 1958. – № 21(67). – 22 травня. – С. 1.